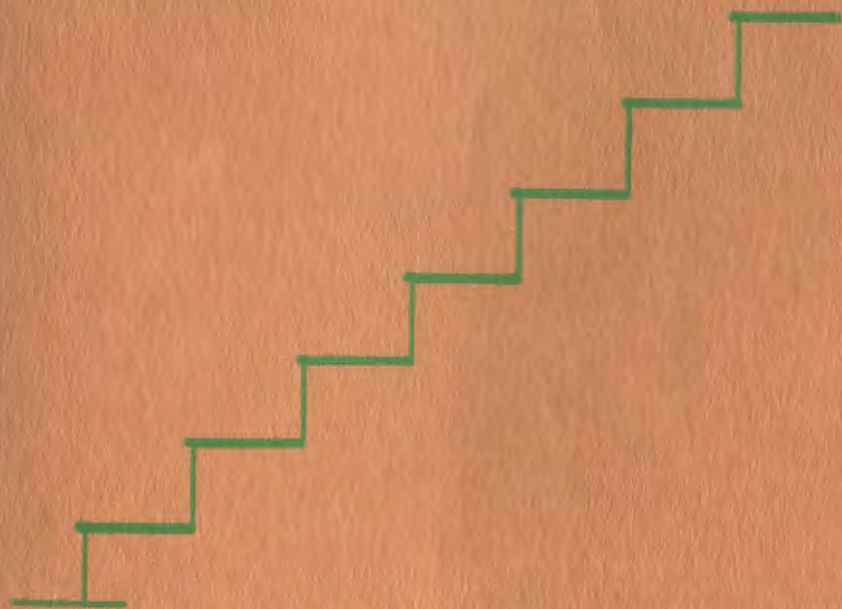

Недільний Ранок

IRYNA SHUWARSKA-SHUMYLOWYCH

DAYBREAK ON SUNDAY

SHORT STORIES

NEW YORK 1962

ІРИНА ШУВАРСЬКА-ШУМИЛОВИЧ

Н Е Д І Л Ь Н И Й Р А Н О К

О П О В І Д А Н Н Я

НЮ-ІОРК 1962

Обкладинка Тараса Шумиловича

Мой доні

Мар'яні

З М І С Т

Буря	9
Дарунок	13
Доктор Гавштман	15
Внукова соната	18
Безцінні руки	22
Прима-балерина	25
Дзвонар оповідає	28
Біла квітка	30
Осінь	32
Недільний ранок	37
Який же ж він з'явився	39
Відповідь сестрі	42
Тепер ми зможемо одружитись	44
Розмова	49
Тут мені чекати на тебе	51
... і чисті покладе на вогке дерево хреста	54
Квіти і овочі	56
Матвій	60
Чудо	62

БУРЯ

Вітер і дощ; блискає. Надходить ніч. З лісу виглядає примруженими віконницями хата. По розмитій доріжці зачлюпали кроки і гавкнув пес, хтось нетерпляче застукав у двері. Господиня відчинила; на порозі стоїть постать, з головою загорнена у плащ. Переступила поріг, звільнила голову — і показала незнайома дівчина.

— Чи тут мешкає пан Кам'янський? — запитала несміливо.

— Так, тут... ви хіба до нього?

— Хотіла його бачити. Він дома?

— Аякже ж, не чуєте? Це він бурю komponує.

— Ні, такого він не komponує; буря страшить мене.

— Можливо, але ми, лиш почуємо з його кімнати несамовиті звуки на фортепіані, потім неспокійні кроки над нашими головами і знов звуки, то і знаємо: буря буде. Так і сьогодні... Лише в такий час він нікого до себе не пускає. Хоч ви може виїмок; у своє щастя треба вірити. Це я все кажу, але він...

Покотились могутні фортепіанові акорди і зразу блиснуло й загриміло. Дівчина вхопилася за поруччя сходів. Господиня перехристілась.

— Нарікаю, але тяжко подумати про нього інакше, як про чародія, що викликає бурю. Неможливо, щоб був він доброю людиною. А вам хотілося бігти у таку негодую на побачення з ним! Хіба маєте щось важливе переказати. Спробуйте, чи вам відчинить... — подумала

хвилинку, — невже ж замкнеться і перед такою гарною дівчиною?

Гостя знизала плечима. Піднялась по сходах і тихо постукала в двері. Музика урвалась, але ніхто не відзивається.

— Ярославе, це я, відчини!

До дверей зблизились нетерпеливі кроки і на порозі з'явився високий кістлявий мужчина. Чорне розтріпане волосся густо прикриває його трохи зашироку голову, гнівом зиркають темні очі, тяжкі уста готові буркнути щось разуче, але раптом розпливаються в усмішку, з якої не пізнати, чи він радіє, чи з кого кепкує.

Блискавка освітила кімнату, грім струснув хатою. Мужчина повернувся до фортепіяна. Дівчина дивиться, як він заслужано схиляється над клявішами: злегка горбатий. Обличчя немов з дерева витесане. Скінчив грати, і ніби хоче пригадати собі, де він. Підійшла до нього і торкнулася його рамена. Стрепенувся.

— Ти тут! — вигукнув радісно.

— Я боялася за тебе. Ця буря...

— Як добре; ти за мене боялась! — перебив її. — А за себе... і не бійся, як ідеш до мене. Нехай зірки з неба каменями сипляться, гори вогнем вибухають, але ти йдеш до мене...

— Я знаю, Ярославе...

— Сядь і слухай, що тобі скажу.

Поклала руки на риг полиць для книжок і притулила чоло до них. Дивиться на музику, мов на ікону, — тонкі, довгі пальці побігли по клявішах. До вікна припав, блискавкою освітлений, ліс, і грім ураз весело покотився в ніч.

— Ти мене вітаєш, Ярославе.

Хитнув головою і полилася схвильована мелодія; сльозинками затремтіла непевність.

— Ти ж знаєш, що я тебе люблю, — шепнула дівчина. Відкинув голову і закрив очі. Тужливим струмом тече мелодія, мов манить днем, схованим у серці.

— Коханий, з тобою піду, куди хочеш.

Вітер вис. У музиці наче замахали міцні крила, відбиваються від усього, що поспішає за ними. Жене вітер, вис.

— Ярослав! — кличе ніби навздогін.

Клявіші засміялись.

— Який це сміх?! — робилось моторошно. — У ньому радості нема!

— Чого обманюєш себе і мене? — скрикнув чоловік. — Як можеш любити безладного горбаня? І що ти знаєш про любов?

— Я її відчуваю... — І раптом здивувалась: нічого нема, і серце, неначе з тим сміхом безрадїсним погасло.

Гримить вже далеко. Руки горбаня лягли на клявіші; назустріч новому спокою, клекотить ручай сповнених уявлень.

— Ця річ називатиметься „Буря”, — зронив музика, як скінчив грати, і опустив руки на коліна.

— Ні! — вся істота дівчини зривається проти: — „Буря” ні! — прикро пригадуються їй слова господині. Виразніше виступають риси примхливої потвори. Горбань глянув на неї; побачив обридження на її лиці, і злякався; встав, простягнув до неї руки. Але це: чарівником знявся. Пальці наче кігті, ось-ось торкнуться її і заворожать.

Уста його тягнуться від уха до уха, очі зливаються в одно, на голові твориться праліс із густого чорного волосся, а за ним підноситься гора-горб.

— Не руш мене! Ти страшний, я боюсь тебе! — заверещала дівчина. Страх припняв її очі до нього; відсувається назад. Штовхнула двері, тікає, не оглядаючись.

— Він робить бурю, так! — затремтів з долини її голос: — чудний, підносить душу високо над дерева й раптом чорною хмарою з'являється їй.

— А я вам хіба не говорила?! — відповідає господиня, та дівчина не слухає. Двері вниз стукнули.

Згори почувся здушений сміх: „У щастя треба вірити! Ха-ха-ха!“ — регочеться музика й б'є себе кулаком у груди.

ДАРУНОК

Він співає! — поспішив вихвалити ляльку-кльовна старенький Петро. Протягнув руку до кривого личка та покрутив червону гульку-ніс; у забавці занепокоїлась дрібними дзвониками весела мелодійка. Ганнуся при-тулила скроню до скроні кльовна.

— Це чарівний дарунок, якби навіть не співав.

— Чому ж ти посумніла, дивлячись на нього, Ганю?

— Мені його шкода.

— А я хотів, щоб він тебе розвеселяв! Ти ж так любиш сміятися...

Смаглява рука дівчини гладить смішне крейдяне личко. Мелодійка за ним стихла.

— А чому, властиво, шкода? — роздумує гість.

— Глянь на вираз його лица, Петрусю...

— Сміється; до тебе. І немов питає — „чого ж ти невесела?”

— Придивися добре; чи не думає він: „смієтесь; одні весело, другі сумно, треті свавільно, а далі бува і злобно сміються, нещиро. І ось ви всі прийшли сміятися з мене; але не всім вам хотів би я бути розрадою. Та чи розділю одних від других?! Бажаю розвеселити добрих, а служу їм тим, що Господа гнівають...”

— Але ж ти, Ганнусю, належиш до добрих.

— Я намагаюся належати до них.

— Тож сміло можеш радіти з кльовна.

Ганна задумано киває головою.

— Чи він тобі не подобається? — гість зідхнув. — Я знаю, він негарний.

Дівчина великими очима вдивляється у примружені очі сміхуна:

— Направду, не знаю, чи він негарний. — Без усміху глянула на старенького пана. До кімнати ввійшов батько її та попросив гостя до преферансу. Старенький Петро цілує тоненьку ручку Ганнусі й іде за батьком.

— Я люблю тебе, — шепоче дівчина на ушко кльовнові і тулить уста до його зморщеного чола.

ДОКТОР ГАВІТМАН

Доктора Гавітмана вдарив хтось по плечу, і він обережно оглядається.

— О, приятелю, ви звідки?! — зрадів; перед ним добрий товариш. У лівій руці тримає все потрібне, щоб малювати в природі, а праву простягає докторові на привітання.

— Просто з фронту, докторе, маю відпустку, — відповідає, ставлячи мольберт у густій траві. Глянув на полотно доктора Гавітмана. — Бачу, увіковічнюєте сьогоднішній схід сонця.

— Якби вийшов...

— Добре виходить; з руки майстра. Шкода тільки, що цей майстер на медицину заблудив і не має доволі часу для мистецтва.

Доктор зідхнув і усмішка зникла з його обличчя:

— Нічого, друже, не робиться так, як не мало робитись.

— Філософія? — всміхнувся маляр.

— Ні, висновок з мого життя.

Мовчки малюють. На полотнах виростають привітні гори Гарцу й сходить рожево-золоте сонце.

— Знаєте для кого я це малюю? — питає доктор і не перестає водити пензлем.

— Ви малюєте з любов'ю...

— З пошаною радше. Ця річ . . . — Доктор відступив назад і зосереджено приглядається до ефекту останнього мазка. — З вами можна одверто говорити, правда?

— Що за питання?!

Доктор поправив невдале місце на картині.

— На фронті жахливі події, а дома фатальні. В нашій країні, друже, вмирає понижена, ограбована й голодна українська поетка. Я того не знав, мені їх всіх однаково шкода було і я старався полегшувати їм бездомну долю, як тільки міг. З цією ж дівчиною ніколи не говорив. Боявся її погляду. У ньому було щось, від чого я соромився, що я німець.

Маляр залишив пензель і сів коло приятеля.

— Кілька днів тому вона сумно всміхнулась і підвела на мене свої темнозолоті очі: „Я помру, докторе, правда?“ — „Ми всі помremo“ — ніяковів я, нараз захриплий. „Так, але я передчасно“. — Чи був це докір, не знаю, але мені здавалося, що на мене крикнули: „Убивник!“ Хотілося затулити вуха, закрити очі: не чути, не бачити того, що діється. Всім серцем хотів би стримати смерть тієї дівчини. Та скорий кінець її неминучий. „Пане докторе“, — чую все ще її голос, — „я хотіла б вам щось сказати“. — Говорила поправною німецькою мовою. Я сів біля неї. Вийняла з-під подушки зшиток і пояснила: „Це я написала тут, у Німеччині. Вся моя душа в тих віршах. Як прийде час, передайте їх моїм людям. Тут немає кому залишити, — показала на товаришок, — вони всі підуть за мною . . .“ — Глянула у відкрите вікно: „Руїни мурів, а я так люблю природу“. І тому я тут. Ночами читав її твори. Ще з дитинства, яке пережив на Україні, пам'ятаю трохи цю мову. Зшиток поезій безнадійно хворої дівчини, наче доспілий овоч важив у моїх руках. Кожне ж слово, яке я прочитав, здавалося, зараз відкриється новим цвітом. Цвіт . . . бруньки й овочі, овочі . . . А дерево гине . . . мо-

літься, друже, щоб я застав її ще живою. Маю їй щось сказати.

Вечоріє. Доктор Гавптман схилювся над ліжком умираючої, тільки йому відомої, поетки. Вона дивиться на нього темнозолотими очима.

— Я на вас чекала, докторе, — шепнула по-українськи.

Лікар поклав на її ліжко образ і китицю польових квітів.

— Це від нас, від німців.

Слабою рукою відсунула дарунок. Лікар похитав головою:

— Між нами є багато, що хотіли б бути вашими приятелями . . . ми є проти ворогування й несправедливості . . . наша душа: думки й поезії.

Дівчина мовчить. Хворі землячки навколо; плачуть. Лікар знайшов її живчик, вона тривожно глянула на нього й повіки немов самі насунулись на очі. Дрож перейшов виснаженим тілом, голова спала на рамено. Більше не дихає.

За прихильність до ворога — доктора Гавптмана арештували.

ВНУКОВА СОНАТА

Д-ру І. М. з Родиною

Доктор Подільський, як і кожний гість, мусів виконати якийнебудь твір у програмі товариського вечора. Під оплески присутніх вийшов він схвильований на середину великої кімнати. Безпомічно сів до фортепіяна і, з концертним шліфом, заграв задумливу сонату. Гості хотіли слухати ще. Доктор дякував і запевняв: тільки це вмів. Але всі були переконані, що він говорить так, бо скромний, і знов просили. Через пліт оплескуючих рук пробивався доктор до свого місця, почервонів і хитав головою. А гості завзялися, — не відпускали.

На середину кімнати вийшла дружина лісничого Хлібського. Паличкою, якою помагала собі ходити, вдарила в мідяну вазу, що стояла, велика і порожня, для прикраси.

Гості оглянулись; настала тиша.

— Дорогі присутні, — з милою усмішкою почала пані, — гляньте, як ми доктора змучили! Треба дати відпочинок. А тим часом, коли не маєте нічого проти, я вам щось оповім.

— Добре! — погодилося товариство.

Старенькій добродійці присунули фотель. Сівши, вона глянула на доктора Подільського, а він вдячно вклонився. Всі стихли.

— Кілька літ тому, — заговорила пані, — мешкав з нами на лісничівці наш приятель, який найбільше любив музику. У день перед Святим Вечором він заслаб. Мого чоловіка не було дома: його закликав власник лісу. Телефон чомусь не працював і я була безрадна. На щастя, приїхав по обіді поштар, привіз різдвяний пакунок для нашого знайомого, тож і попросила я, щоб прислав до нас лікаря.

Поки ми чекали, хворий зайнявся пакунком: від його доні, що з родиною вирушила за чоловіком на далекий захід, куди його покликали на посаду. В пакунку, крім інших дарунків, були ще й ноти — соната внука, молодого обдарованого композитора. Дід був його першим учителем; це споріднило їх почування і цікавився старенький успіхами внука.

Тепер, оглядаючи нову композицію улюбленця, наче віджив, але не мав сили встати з ліжка, щоб грати її. Сумний відкинувся на подушку.

Я не відходила від хворого, молилася, щоб скоріше прибув лікар, і все виглядала у вікно, чи не їде. Струпшеним ясином падав сніг. З лісу викрадалась темрява. Хворий немов ковтками вбирив повітря.

Нарешті приїхав лікар; вислухав його.

— Значить, умираю, докторе, — погоджувався недужий із своєю долею. — Тільки болить у мене душа, що не почую сонати внука. — Гордо посунув кінці пальців на ноти. — Може ви граєте на фортепіяні?

Доктор відповів, що не грає.

— Але я думаю, ви самі зберетеся на силах... — підбадьорював.

Хворий похитав головою і відвернувся. Ми вийшли від нього, і доктор сказав, що наш старий ледве чи доживе до ранку. Я жажнулась: невже ж таки не почує нового внукового твору. Тоді доктор пообіцяв, що, ледь світатиме, привезе знайомого піяніста. Ще просила я доктора переказати священикові, що в нас діється.

Священик приїхав, висповідав і причастив умираючого; той і йому показав композицію внука, але священик не був дуже музикальний і не грав на жодному інструменті. Він похвалив здібного хлопця, спішивши вже на різдвяну Службу Божу.

Ми лишилися самі. Хворий попросив підперти його подушками і так, напівсидячи, студіював сонату. Мене цей вигляд сильно зворушив і я дуже жалкувала, що в молодості занедбала лекції гри на фортепіяні.

Раптом стало зовсім тихо, наче час застиг. На мене напав страх, — очі хворого були заплющені. Я не підходила до нього. Трималася за серце і схвильовано вслухувалась у несамовиту тишу.

По снігу заскрипіло, авто під'їхало до нашої хатки. Мені здавалося, що перестаю жити. Не могла сподіватися, що це мій чоловік: ще було зарано. Захрустіли кроки й по хаті рознісся трепет дзвінка.

— Хто там? — запитала я, мов у сні.

— Це я, лікар, — відповів знайомий голос і я, радіючи, відчинила двері.

Разом з лікарем увійшов до хати віддих Святої Ночі.

— Я не міг їхати додому, — сказав тихо доктор. — Мені весь час уявлявся вмираючий, якому не сповнили останнього бажання. Потелефонував я до жінки, щоб вона з дітьми без мене сідала до Святої Вечері.

І доктор признався, що грає трохи на фортепіяні:

— Правда, ця соната не легка річ, але я спробую.

Хворий спав. Лікар обережно взяв з його рук ноти і перейшов до їдальні, де було фортепіяно. Такт за тактом почав перегравати частини сонати: рахував, помилявся, замовкав і знову починав. Я дивувалась його завзятості і просила Бога, щоб допоміг йому. Час від часу доктор обтирав з чола піт і відкидав назад волосся. А далі руки його все з більшою силою натискали на клявіші і вже зарисовувалось обличчя сонати.

Коли хворий збудився, ми перенесли його до їдальні, засвітили на ялинці свічки, і доктор почав грати. Але дід, видно, добре простудіював внукову сонату; він не був задоволений з її виконання, робив зауваги та поправляв лікаря при кожному ударі. Вимагав повторювати такти по кілька разів і знов, і знов грати сонату спочатку. Лікар вже не обтирав поту, не відкидав з чола волосся; грав. Враз хворий стих і лікар оглянувся на нього; той підніс повіки.

— Продовжуйте! — скомандував ледве чутно, — ви тепер досконало граєте. — І знов заплющив очі.

Доктор продовжував. І я почула, який це багатий твір і як свіжо виконаний. Та наш приятель не говорив уже нічого; більше не дихав, але на обличчі його лишився усміх.

Пані глянула на доктора Подільського, за нею глянули всі гості. Він сидів з похиленою головою і шептав:

— ... це ж був мій обов'язок.

БЕЗЦІННІ РУКИ

Коло фортепіяна сидів елегантно одягнений хлопець і ніяково дивився на свої виплекані руки; як до них тупили уста граціозної жінки.

— Мамо, — пробував звільнитися — Мамо, я тобі щось заграю, встань!

— Дитино, золота моя! — руки її обвилися навколо хлопця, а очі, в тіні густих вій, зажеврили до його обличчя.

— Чим я заслужила бути твоєю мамою?

— Не говори такого, любя! — нервово відкинув з чола пасмо чорного волосся.

— Ти обіцяв для мене грати. — Благав і погляд її.

— Я гратиму для тебе, мамо.

Ще раз ніжно стиснула його руки, підвелась, і подаючись назад до крісла, не зводила очей з сина. На шелест шовку її вечерової сукні він усміхнувся — мати нагадувала щойно розквітлу гладіюлю, — його улюблені квіти. І щедро була прикрашена ними простора кімната. Відкинув голову, вдихнув їх запах, і ноктюрн Шопена полинув через відчинені вікна у літній вечір.

Застукало до дверей, на порозі з'явився слуга.

— Мадам, вже час, авто чекає.

Мати взяла сина за руку, при виході оглянулась:

— Юліяне, ви все полагодите, так? Ми скоро вернемося. Спакуйте срібло та порцеляну особливо обережно.

На картини маєте спеціальні скрині. Чоловік буде за годину; він допоможе вам.

Від'їхали.

Пані у рожево-помаранчовій вечеровій сукні, в першому ряді, примушує себе виглядати спокійно, але очі її обережно ковзають по залі. Хвилинами ж зупиняються на сцені, де перед Берліном дебютує її син.

Остання річ — її улюблений ноктюрн Шопена. У вільний фотель коло неї сідає високий, елегантний пан, шепоче щось, відхиляється на спинку й немов з насолодою слухає музику, але пальці однієї його руки нетерпеливо б'ють об пальці другої.

Щирими оплесками кінчається концерт. Малому піаністові подають квіти. Раптом у залю вривається крик:

— Бийте жидів!

Жінка, подібна до глядіолі, і мужчина коло неї, зриваються з місць, кидаються на сцену і разом з дитиною-дебютантом зникають.

— Де ті прокляті жиди? Не дайте їм втекти! Держіть їх! — осатанілі голоси наближаються загрозливо до сцени...

Впавши на сидіння в таксі, жінка, одягнена в рожево-помаранчову сукню, тулить до себе переляканого сина; чоловік її неспокійно виглядає в вікно.

— Треба було того?! — прошепотів він.

— Я ж не знала... псевдо...

Чоловік махнув рукою:

— Материнські амбіції.

В поїзді на Бремен чоловік мовчки дивиться крізь вікно, дружина винувато гладить його лікоть.

— Слухай: я ж...

— Бачиш, жінко, що робиться?

Берлін палахкотів ненавистю. Горять синагоги, по вулицях бігають люди, кричать та камінням розбивають жидівські склепи.

— А тобі треба було концерту! — мужчина торкнувся чола, — на таке тільки жінки здібні. Ти ж знала: я тобі сказав, що сьогодні почнеться.

— Так, коханий, але невже ж ті безцінні руки нашої дитини не створені на те, щоб усюди лишати пам'ять по собі?!

— Жінко, жінко! — чоловік відвернувся від вікна і вперся зором у стелю. Дружина ж, схилена перед сплячою дитиною, цілує безцінні руки.

ПРИМА-БАЛЕРИНА

Прима-балерина вийшла на сцену. Інші балерини посідали публікою на фотелях. Окремо від них — Мар'яна. Боліла душа, — Євген не промовив до неї ні слова.

Пригадався ранок: кльумби із щойно розцвілими рожами, вона дивиться на них. Підійшов Євген, нахилився до її уха і шепнув:

— Я кохаю тебе...

Обурено відхилилась від нього.

— Як це? Так ось зразу мене кохаєте?!

— Від першої хвилини люблю тебе.

— І ви цілий рік мовчали?

— Краще б ще мовчав. Не це хотів я тобі сказати, воно само вимовилось... — задивився на кльумби. — Ти танцюватимеш „Тернову квітку”, Мар'яно.

— Ні! — скрикнула. — Це колючий жарт. Ви добре знаєте, що я цього не потраплю.

— Ти це найкраще потрапиш, і так має бути. — Він дивився вперто в її очі.

— Ні, ні, цього не буде! На таку ролю я не заслуговую. — Схвилювалася і втекла; та ще чула, як він задумано прошепотів: „Я люблю тебе...”, а тепер?.. Навіть не глянув на неї.

Дивиться на імпровізацію прима-балерини і здається їй, що краще виконала б цю ролю. Серце забилося.

Балетмайстер перервав імпровізацію:

— Ляриса, твоя техніка прекрасна, як завжди, але це техніка машини; без виразу, без переживання. Твій танок мертвий.

Ляриса гордо відвернула голову:

— А хіба існує живий балетний рух?! — промовила з насмішкою.

— Мар'яно! — гукнув балетмайстер. Мар'яна завмерла. — Імпровізуй ти; може в тебе менше „балетного руху”.

Краще знову втікати; їй же тільки здавалося, що танцювала б з більшим хистом. Ні, ні, — не піде. А як він образиться? більше не гляне, не заговорить з нею? Несміливо й наче не з власної сили йде на сцену.

Глузливо підтягнула Ляриса уста, коли Мар'яна переходила.

— Не виглуплюйся, — прошепотіла, — подякуй Євгенові за недотепну пропозицію і стань у ряд, до якого належиш.

Мар'яна безпорадно глянула на неї і ступила на сцену. Кожний її рух одухотворений переживанням. Техніка блискуча. В залі темно і тихо.

Танок скінчився. „Браво!” — почулись вигуки та оплески. До сцени підійшов інтендант.

— Поздоровляю, панно Мар'яно! Годжуся з Євгеном: наступного сезону будете другою солісткою.

— Першою, як належить коханці балетмайстра, — відізвалась Ляриса. — Я бачила їх сьогодні, як проходились та намовлялись. Нехай роблять, що хочуть, а я чимскоріше залишу це гніздо, де немає місця для правдивого мистця.

Війнула червоно пофарбованим волоссям, кинула отруйний погляд з-під густих вій, наклесних на повіки, і з піднесеною головою пішла з залі.

Євген підійшов до Мар'яни.

— Гніваєшся, Мар'яно? — запитав тихо.

— Гніваюсь, Євгене!

— Не треба: бо хто і коли зауважив би, що в останньому ряду росте незабудька, яка чудесно вміє перетворюватися, хоч би й у „Тернову квітку”?

Мар'яна схилила голову на рамено, міркуючи піднесла брови. Євген взяв її під руку й повів на перерву.

ДЗВОНАР ОПОВІДАЄ

— Захотілося слави, — оповідає старенький дзвонар гуртові цікавих глядачів, що ждуть можливості протиснутися за товпою до церкви, — і почав скликати свій хор: світський. Ніхто ж до нього не йшов, бо співучі належали всі до церковного хору, а ходити до двох — ніколи.

Тоді надумався славолюб розсварити між собою хористів; одних проти других настроїв, а всіх разом проти голови церковного хору. Жінка його співала альтове сольо до Служби Божої, — відмовляв, сварився. Але як перестати славити Бога, коли ж і священник на проповіді хористів ангелами назвав, провід їх — добродіями церкви, а спів церковного хору — небесною музикою. І погрозив священник на тих, що підриватимуть святу справу.

Тож узялася жінка просити чоловіка, щоб залишив нечесне діло. Розлютований, підніс він руку на неї, і мусила з хати тікати. Стояв мороз, а жінка вибігла вночі, в чому в хаті була. Подалась до сестри; дорогою простудилась, і втратився її святочний голос.

Головної солістки не стало, а інші посварені, ображені, один по одному порозходились. Багато з'єдналося з тим чоловіком, що світський хор створював; вони без співу жити не вміли.

У церковному хорі залишився диригент сам. Співати, означало для нього: приносити Творцеві нашому най-

краще в світі. І покликав двох братів своїх, вони ж ні слуху, ні голосу не мали, і сказав їм: „Будемо співати, як Бог дозволить, але в нашій церкві не можуть замовкнути співи”.

Злякалися парохіяни, гадаючи, що диригент розум з жалю втратив, і сподівалися темної події: як з хорів гукнуть і завують — вовки та сороки неначе. Але надземно чисті голоси почулися, замість того, у неділю. Брати відкривали уста і самі собі не вірили, один оглядався на другого, їм здавалося, що це не вони співають. Закрили уста — мовчанка . . . Тоді брат-диригент подав знак і вони знову заспівали, а люди слухали й дивувались.

Цієї ж самої неділі почали хворіти один за одним проводирі світського хору. Важкі терпіння припадали їм, а найтяжче захворів диригент. Вже й не до слави. З болю лице дряпав та ради не було. Тоді жінка вернулась до нього, щоб не вмер, не направивши гріха. Поволі почав видужувати і вже був би радий послати жінку знову до церкви співати, але голос її лишився захриплий.

Три неділі повторювалось надприродне прославлення Господа у нашій церкві. Тоді з трепетом почали сходитися співаки і просили прийняти їх знов до церковного хору.

Почали співати, а осторонь стояла колишня солістка й плакала. Диригент побачив це і йому прийшло з серця на розум: назвати новозібраний хор іменем жінки, яка в обороні святої справи найбільшу втрату понесла. Всі погодилися і ось: сьогодні, христини нашого хору.

Гостей бачите скільки! І . . .

Радісно затривожилися дзвони. З церковної брами показалися хрести і корогви, і почувся святковий спів.

БІЛА КВІТКА

Вийшов на сцену і, разом з манускриптом, з якого мав читати, поклав щось на пульт.

Квітка, — видалось мені. — Біла, від якоїсь жінки. Від старшої пані, може, — заспокоювала я себе, — від прихильника твого мистецтва. Але ти так обережно, так ніжно виніс її на сцену і, здавалося, схвильовано опустив перед собою; немов предорогоцінний дарунок від коханої.

А може це хусточка? та хто кладе хусточку на пульт?! Ні, ні, це біла квітка... твоя рука неохоче залишає її. Перед тобою заля слухачів, але очі знайшли одну людину.

І починаєш читати.

Оголосили, що читатимеш гумореску, але найкраща поезія видихається з серця твого, і голосом твоїм притуляється до неї, — до жінки, від якої ця квітка.

Скінчив читати, кланяєшся і рука твоя підносить дар коханої. Під оплески сходиш зо сцени і, схиливши обличчя до квітки, вдихаєш її запах; напевно цілуєш її. Погляд ведеш іще раз до найдорожчої людини, — і низько схиляєш голову.

Я встаю, навколо мене крутиться сцена і публіка. Хочу бігти додому; для чого я тут? Для чого я взагалі на світі? — Ціле сонце запало у груди твої, і я зрозуміла: нехай би квітка від мене, ти подав би її, не задумуючись, цій жінці, дарма, що це я подарувала.

Але не встигла я вийти з ряду крісел, як на сцені з'явився конферансьє і дотепним словом притягнув погляди всіх до себе, і я глянула: на убранні його біліла квітка. Я мимоволі сіла в найближче крісло. Виступали інші учасники; всі мали білу квітку...

ОСІНЬ

Несподівано ще раз потепліло. Я вийшла з дітьми на прохід. У прозорих верхах дерев тремтіло у гарячці останнє листя. Птахи даремно намагалися потрапити гармонійним співом у поданий природою, вже нежданий, тон. Над рікою скиглили мєви.

Я сіла на одну з лавок, що стояли великим колом; діти поскакали травниками за жовтим і червоним листям. Рікою пересувалися в один і другий бік кораблі, тихо, маєстатично. Лавку напроти мене, через площу, зайняла жінка у довгому чорному плащі. Її вицвіле волосся спадало розбурхано на плечі. З одного й другого боку від себе поставила у безладді напхані чимсь торби. Дивилася з хвилину на воду. Потім вийняла з однієї торби пряжку й почала плести.

Розпачливий образ вражав мене боляче, безрадно тупився до мого серця і я, так само безрадно, піддавалась його впливові: він зливався з іншим, минулим.

Європа, війна. Сидимо на якомусь маленькому двірці, на власному багажі. Над нами обсипаються липи. Дивимося в заграву вечірнього неба і чекаємо на поїзд, який Бог зна коли приїде. За пляном він вже давно мав бути.

— Цікаво, чи ми в цьому житті ще доїдемо? — над непевність і мовчанку всміхнулась найстарша з нас — наш майстер: танцюристка, вже декілька літ знана з дивних, ніби надприродно відчутих хореографій. Тепер вона в дорозі до Берліну, де з нами, своєю викоханою ка-

мерною групою, мала завтра виступити перед добірною публікою.

„Але ж високоповажані, як можна було спізнюватися?!“ Так готові нас привітати високі достойники цієї країни. — Жартувала від щирого, недоторкненого буденними клопотами серця.

„Колеса котяться для перемоги“ — з написів на поїздах зачитувала одна з товаришок. — Не забувайте, — відповімо . . .

— А ми, на жаль, — „Blindgänger“ . . . — підхопила й продовжила її думку друга й добродушно засміялася, широко відкривши уста (ми дійсно не були благонадійною зброєю, мали інші погляди на світ і людей). Свавільно посипались дотепи на це, і з рук до рук помандрувала цигарка, подарована однією з товаришок.

Марія, це було ім'я нашого майстра, передала цигарку сусідці, випустила тонким шнурочком дим з уст і, кашляючи і сміючись, нахилилась над однією з торб, що стояли навколо неї.

— Я берусь за свою „панчошу“, мої пані, — ледве промовила крізь задушуючу веселість і вийняла з торби започатковане плетиво бірюзового кольору.

За нею й інші пригадали собі вовну, майже у всіх розпуцену із старих светрів; плетінням з неї ми доповнювали свою небагату, хоч вишукану гардеробу. Всі ми любили одягатися елегантно і відповідно до своєї вдачі, але тому, що під час війни не можна було черпати з повного, кожна возила із собою плетіння, яке Марія несподівано охрестила „панчохою“. У схвалюючий сміх змішалось дзенькання дротиків. Я неохоче бралася до цієї праці, бо не дуже вміла, так і тоді не рушила її й розгублено дивилась на товаришок. Вони були гарні і мало не всі котячо гнучкі, а декотрі були схожі на квітку із сходу. Марія, сидючи між двома торбами, виглядом сильно нагадувала молодого лева, який не хоче підда-

ватися неволі. Її обличчя одухотворювала усмішка і зраджувала, що за відвертим чолом зродився новий небуденний задум, який за всяку ціну та наперекір усім заборонам і перешкодам треба буде ввести в світ.

— Я таки цю жидівку прийму, — затріюмфувала, перебираючи дротиками. — Без паперів, без дозволу; досить, що вона здібна й школу добру має...

Хтось почав пісню, яку ми спільно уложили про „кацет”, ще коли вперше уряд погрозив ним Марії. Тепер вона бадьоро підхопила мелодію і ми співали.

Її зеленкувате волосся спадало гривною на рамена, охоплені гранатовим плащем, що сягав ледве не до самих тонких стіп...

І раптом сидить вона тут, в Америці, в парку напроти мене, — викривлений полинялий образ минулого...

Та ні, це ж якась жебрачка. Але так міцно війнуло від неї втраченим назавжди, що я не в силі стриматися; немов сп'яніла, переходжу площу до лавки, де сидить бідна людина. Вона зауважила мене і спустила плетиво. Рожева вовна квіткою відбилась на полах чорного плаща.

— Не оглядай мене; — закашлялась жебрачка і всміхнулась від уха до уха. — Я тебе давно пізнала, хоч і волосся твоє смішно коротке.

— Маріє! — шепнула я і не була певна чи так вітаю дорогу людину, чи за поміччю звертаюсь до Матері Божої.

— Сідай коло мене. Маєш цигарку?

— Ні, я вже кілька літ не курю.

— Ти хвора?

— Мої нерви...

— Нерви! — Вона хитнула головою й тихо засміялась. — Так, так коли б не ті нерви...

— Що ви тут робите?! — Наче простогнав мій голос.

— Дорога моя, де ти мешкаєш?

— Ось тут напроти, — показала я.

— І ти її ніколи не зустрічала?!

— Кого?

— Та ту жидівку, що ми її тоді, наперекір закону, прийняли до нашого гурту. Вона ж тут за мостом мешкає, в люксових кам'яницях. Багачка і . . . єдина з вас, що про мене пам'ятала. Ми листувалися. Востаннє повідомила мене, що їм народилася доня. Відтоді на листи не відповідає. Я зрозуміла: вона зайнята дитиною. Моїх заощаджених грошей вистачило якраз на подорож сюди й назад. А дарунок для дитини: ось — „панчоха”. — І вона, традиційно кашляючи і сміючись, показала мені плетиво: светерочок, який вона закінчувала гачком. — Ще шапочка та рукавички, все з мого хатнього жакета, пам'ятаєш?

Я пам'ятала.

— Що робите в Німеччині? — цікавило мене.

— Все щось інше; як прийдеться. — І не відверталася від роботи.

— Невже ж більше не танцюєте?!

Підняла трохи поли плаща: — Куди ж з такими жилками? А серце! А кашель. Так, так, дорога моя, коли б не ті нерви.

— Що ж поробляє ваш чоловік?

Пречудно здригнулась і глянула блискучими очима. — Мій чоловік зустрів іншу; ми перестали взаємно розумітися.

— Маріє, ходіть до мене, — я взялася за одну з торб.

— О ні, голубко, це не потрібно; вистачить, як скажу одній з вас про все, а то зроблюся сантиментальною . . . бачиш, я вже духом наставилась говорити з нею.

Витягнула через петлю ниточку, поклала в кишеню гачок і, як загортала светерок разом з іншими рожевими речами у білий м'який папір, продовжувала: — Коли б не знайшла її, прийду до тебе. Напиши мені ось тут адресу. — Подала маленьку книжечку, дарунок однієї

товаришки в якийсь, тепер раптом пригаданий, день народження Марії. Я писала тремтячою рукою.

— Це твої діти? — Марія, тримаючи вже в кожній руці по торбі, показала ліктем на моїх дочок. Я мовчки хитнула головою.

— Тішся, що ти не сама, голубко. Добре, що я тебе бачила . . . а коли б дійсно загостила до тебе, не гнівайся: принесу з собою трохи . . . — ногою пошаруділа в сухому листі.

— Принесу опалого . . .

Стріпнула розпатляною гривною і пішла. Я піднесла руку і помалу її опустила. До мене підбігли діти, хотіли знати, хто ця людина. Притулила їх до себе і задумано відповіла: — Осінь.

НЕДІЛЬНИЙ РАНОК

Недільний ранок ще не піднісся з осінньої мряки. На вулицях тихо. Веде за руку дитину. Пожилила голову; думає. Дитина незвично спокійна коло неї, але вона не зупиняється над причиною, задоволена, що не мусить відриватися від думок. Раптом підводить голову, примикає очі.

— Господи, а як знов сперечатимуться про святість Матері Твоїї?

І немов вітерцем на чоло:

— Нехай Матері Моїй буде від людини найсвітліше, на що спроможеться розум і серце її.

Прислухається до повіву; він погойдав пасмо волосся на її скроні і стих. Спокійно... Та враз немов з тисячі тисяч дзвонів:

— Нехай буде найкраще! Свята, Свята, Пресвята!

Широко відкриває очі і дивиться в перший промінь недільного сонця.

— О, Ти з піднесеними до Отця очима! Кроки Твої не торкаються і найменшої порошокки, і гріх, від погляду на Тебе, падає без сили на землю і обминає Тебе колом, що ведеться вздовж обрію. Ти, що всі чесноти рожами зсипаються Тобі до стіп, — Мати Твоя, Ісусе Христе! — Захоплюється думками.

Маленька ручка міцно стиснула її пальці. — Дитина, — пригадалося. Схиляється до неї радісна, цілує голівку. Підходять до церкви.

— Хто цей Ясний Пан, з яким ти говорила, мамо? — ревниво спитала доня і задумано дивиться їй в очі. — Він погладив мені чоло і стало весело і не хотілось перестати дивитися на нього.

— Ти бачила Ясного Пана? І куди ж Він пішов від нас? — без віддиху питає мати.

— До церкви. Хіба ти не бачила?

Золотими струнами затремтіло в повітрі. Міцніше стиснула маленьку ручку.

— Ходім, дитино; ходім, помолимося до Нього.

І поспішили по сходах.

ЯКИЙ ЖЕ Ж ВІН З'ЯВИВСЯ

Ледве встигає за ним. Який же ж він з'явився: — бідно вбраний, худий. А які минали її: рум'яні люди. Не глянули.

З автобусу вийшла із сплячою дитиною та пакунками на руках, зробила кілька кроків і сил забракло. До дому ще довга дорога. Таксівки не візьме: всі гроші на різдвяні дарунки витратила. Почав падати сніг. Ледве посувалася, руки обривались. І раптом він; взяв дитину і поніс.

— Може йду надто скоро? — оглянувся на неї. Вона ж задихається від швидкої ходи.

— Але може поспішаєте додому, може на вас чекають? — занепокоїлась.

— Ні, — відповів, сповільнюючи крок.

Мовчки йшли далі, доріжкою вгору. Віддих його робився тяжкий, але він і слухати не хотів, щоб дати їй нести сплячого хлопчика.

— Все ж мені легше, ніж вам, — відповів, і усміхом, немов світлом, торкнувся її очей. Стала б, ось тут; і вже б нікуди не йшла; нехай ніч, нехай сніг. А там її зустріне ж — зір, підведений від рахунків, обіймуть руки, які щойно сховали від неї векселі, гроші, золото і дорогоцінні камінці. Чого ховає? Вони ж їй не потрібні. Та й то байдуже, нехай ховає. Але нестерпно, що ті руки простягаються до неї, коли хочуть, немов до тих кольоро-

вих камінчиків, до грошей. Схитнула головою: безумство, — завмирати від щастя, а про це думати.

— Чи на вас дійсно ніхто не чекає? — схвильовано слухала:

— Ні, — голос його рівний, — це значило б бути невільним. — Зір спрямований на дорогу.

— Але бути самому, не страшить вас?

— Я рідко сам; сенс життя мого — бути з людьми, помагати їм.

— Все ж, чи не хочеться вам бути з однією людиною, що вас любить?! Невже ж самі нікого не любите?

— Полюбивши когось одного, робитеся його рабом.

— Ніколи, як полюбите споріднену душу! — майже крикнула й сама не знала, звідки це переконання.

Він оживився.

— Ви вірите у споріднені душі?

Не була певна, що вірить, але від нього переходило на неї таке миле знайоме, що не могла не прийняти це за рідне для своєї душі і відповіла:

— Вірю! Так.

Мужчина задумався.

— Знаєте, — заговорив поволі і роздільно. — Спорідненість душ виявляється не так у спільному смутку, як у спільній радості. Чи зауважили ви це?

Тепер замислилась вона. Доходили до її дому. Серед смеречкового парку в наймодернішому взорі будиночок. Три великі помаранчові ліхтарі — освітлені вікна фронтової кімнати. Рясніш падає сніг. Вернутися; сама не знає куди, аби з цією людиною, що її зір знятий не з рахунків; з зірок може, з неба.

Дитя ворухнулося, він погладив по плечиках і притулив голівку його до свого рамена. А мати, немов хоче поправити синові шапочку, наблизилась і притулила уста до шорсткого рукава куцого плаща свого супутника, обережно, щоб він не зауважив.

— Скільки я не пробував, — почувла над собою любий голос, — але у своїй найвищій радості лишався сам...

— Яка ваша радість? — стривожилась.

— Давно вже нікому про неї не говорив. — Рівність його голосу не порушувалась. — Але коли вас цікавить... Чи знаєте, яке це почуття, давати волі своїй розтанути у волі Отця Небесного і звільненій від всякого іншого бажання сповнюватися променем, що приходить від Сина Його? Для мене це найбільша і єдина радість; думками моїми, руками і кроками володіє найлюбіша, найсвятіша Істота.

Перейшли доріжкою до брами домика.

— І дійсно, — думає, — зір його знятий з неба. Мов неprisутня бере з його рук дитину: — він зараз піде, — тремтить думка, — неначе з сонцем розминаюсь, — хмарочка сіренька!

Ще не почувалася такою немічною; ось, ось впаде в сніг.

Підтримав її за лікоть.

— Будьте спокійні, споріднені душі мусять знайти себе; вони мають спільну дорогу...

Стримала віддих; він дивиться на неї, в очах його світло. Голос тихий: — Мають спільне небо. — Поклав руки у кишені й пішов.

ВІДПОВІДЬ СЕСТРИ

— Коли ти потрапила духом наближатися до іншої людини, не може бути тяжким для тебе, наблизитися до Духу Найвищого і Безмежного... — почала відповідь сестрі і ще раз взялася читати листа від неї:

„Перед світанком видалось мені, що простягаю руку над хатами і десь у темряві знаходжу його руку, стискаю її; прощаюся з ним. Бо зрозуміла: я не та, що могла б зайняти коханого — подібно, як хоч одна з картин, якими переповнена його уява. Вся його істота скупчена в опрацюванні тих з'яв та передачею їх на полотно. І мусіло б це бути щось піднебесне, щоб захопило його поруч; відпружуючи й збагачуючи, і також мусіло б скластися образом у серці.

Не любе йому те, що без користи відтягає від праці. Може і думки мої, так близько коло нього, обтяжують своєю самолюбною силою.

Але я тільки примружу очі, можу бути далеко, далеко, а бачу, як він малює, бачу навіть картину, яка на мольберті перед ним; і бачу, як він усміхається, говорить до мене. Ні хвилини не сумнівалась я, що душі наші звінчані, проте зустрічались ми все немов уперше: він наче не пам'ятав того, що сказали ми собі у думках, і врешті подумала я, що духове співжиття з ним — лише уява. Плачу, а у сльозах відбивається постать у ясній туніці. З похиленої голови звисає довге темнозолоте волосся, осяяне світляним колом.

— Люби Мене, — каже задумано, — я це все розумію і хочу твоєї любови.

Обітру сльози та знов бачу: кохана людина; малює, говорить до мене і не можу собі уявити, що не належу до нього. Та він часом змальовує, у розмові зо мною, образ жінки, яка могла б йому подобатися. Чи знайде колись таку?

Сьогодні ж непрошено прийшов він до нашого парку і став біля мене. Малюємо; навколо нас тиша.

— Я вже малював сьогодні, — починає несподівано. — Ледь світало, збудив мене дотик тонкої руки. І напівзбуджений відчував я ще руку на моїй руці, хоч у кімнаті нікого не було... я відразу впізнав вашу руку, але не розумів, чого ви від мене хочете... ви думали про мене.

— Так, — відповіла я, — але і ви мусіли про мене думати.

— Можливо, — підніс голову. — Може це означає що... що хочете бути мою дружиною, — він не дивився на мене, — то будьте.

— О, ні! — скрикнула я і радісно і перелякано. — Я була б вам на заваді.

Глянув на мене, немов уперше бачить і задумано похитав головою. Сльози заступили мої очі, в них відбилася постать у ясній туніці і простягла до мене руку... Сестро, але я не можу відвернутися від найлюбішої людини!"

Поклала листа і пише далі відповідь сестрі.

ТЕПЕР МИ ЗМОЖЕМО ОДРУЖИТИСЬ

Довше затримався в гостях; говорили про релігії, і не сходять з думок те, що відповіла йому сіроока дівчина про хрещення. А був би не зауважив її: дрібна, худенька; якась невидна. Та потім радо провів би цю дівчину додому, лише не відважився запитати, чи вона того бажає. Бачив, як бігла до трамваю, а йому наче руки й ноги зв'язані. Стояв і дивився, а тоді поволі рушив до потяга.

Пасажирів не багато, — сплячі сидять, хитають головами, загойдані рухом і співом потяга. Якась чужа дівчина вдивляється в його лице і раптом на її обличчі крізь напружену думку, — усміх.

Закриває очі й відхиляється на спинку лавки. Зір його здивовано стежить за нею. Схвильований віддих не дає їй говорити; глянула повна радості ще раз на нього й кладе йому руку на лікоть. Потяг спиняється. Мужчина зривається з місця, але дівчина не пускає його.

— Не йди, — шепоче.

— Я тут мешкаю, — із співчуттям відповідає дивній незнайомій дівчині. Вона іде за ним.

— Ні, ні, — намагається не випустити її з потяга. — Ви їдьте, куди вам треба; наступний потяг так скоро не приїде.

Але вона усміхнена виходить на платформу.

— Куди мені треба . . . я знайшла тебе. Куди ж мені треба ?!

— Хто ви? — Вони самотно стоять на станції.

— Невже ж не пізнаєш мене?

Дивиться на неї. Дрібна, худенька, волосся темне, очі сірі. Вона у фіялковому плащі, на голові біла пухната шапочка. У руках Біблія. Та це ж та, що розмовляла про Ісуса Христа.

— Ходи, — сміється й бере його під руку. — Я тут не можу говорити.

Мовчки вийшли під зимове небо.

— Тепер ми зможемо одружитися... — починає захоплено. Вони йдуть замерзлою доріжкою, що провадить до дільниці передмістя, де він мешкає. — Будеш моїм чоловіком. І підеш зо мною в небо, де є Христос.

Дивується, дивиться на неї; слухає.

— Чи ж не пригадуєш, всміхається до порожніх гілок подорожніх дерев. — Не пригадуєш, як буря привела тебе у дім мого батька? Босий і обдертий став ти на золотом виложеному порозі.

— Боже мій! — скрикнула я. Шовк мого одягу торкнувся вогких ніг твоїх. Ти відступив назад і відповів:

— І я шукаю Бога, моя порадувана!

— Чому називаєш мене так?

— Бо відчуваю, що ти переповнена дарами від Нього. Ближче до миру Його лише з тобою зможу дійти. Коли не проженеш, лишусь назавжди з тобою.

І ти лишився в домі батька мого, і почалися приготування до нашого шлюбу. Ми ж одного ранку поплили човном назустріч сонцю та вир потягнув нас на дно ріки.

Збудились ми в іншому світі. Було ясно і тепло, над нами хилились, немов очі ласкаві, незвичними голівками квіти; пахло весною. Ніби прозорі люди, одягнені в пастилі проходжувались і пили з водограїв, що їх бризки розлітались радісними тонами. Тут і там сиділи під розлогими деревами майстри й створювали вимріяні речі: квіти, арфи, скрипки, золоті прикраси і багато іншого,

так, як не вдавалось їм на землі. Ми приглядалися всьому й раділи.

Одного ж разу підійшов до нас панок і почав задирливо до мене:

— Красна панночко, ви колись замовили в мене золоті сережки. Вони вам не подобались і ви їх не купили; тепер мусите щодня в мене купувати, — дразнився.

Щоб позбутися, хотів ти замовити найбільш коштовний перстень для мене, але панок лише сміявся з тебе й повторював злорадно:

— Ні, пане, щодня мусите щось купувати.

Ти відвів мене на іншу доріжку, але тут зустрів нас розкішно вбраний пан. Побачив тебе й каже:

— О, пізнаю, жебраче! Ти не хотів прийняти милостині від мене. — Пан розсміявся. — Таких диваків мало, мушу тебе показати всім своїм знайомим. — Залився сміхом і пішов геть. Ми ж не мали більше спокою: то „коваль золота”, як ми його назвали, то „розкішний пан” і його знайомі докучали нам.

Ми пішли з того баламутства. Ішли довго, бачили різне, але не могли знайти того, що уявляли собі миром Божим.

Утомлені йшли далі і вийшли на поляну, засипану стокротками. Струмок спливає з гори; вершок її розтає в сліпучому світлі, що пересівається крізь зелене мерехтливо кучерявих дерев. Ідемо вгору і раптом бачимо гуртками сидять люди у білих туніках і навколо голів їх світляні діядеми. Обличчя блаженно всміхнені, піднесені в один напрям; вони слухають чисті промови. На горбочку преясна людина; вся світиться, на голові її корона і ця людина оповідає про щось людям. Як скінчила, піднялись хлопці з сурмами в руках; засурмили. Люди радісно почали співати. До нас підійшов ясний юнак і спитав, чого ми хочемо.

— Хто ті люди? — хотів ти знати. — Чи вони все

такі щасливі? Чи ніхто ніколи не докучає їм? Чи вони між собою не сваряться?

— Ні, відповів юнак, — вони люблять один одного і ніхто їм не докучає, бо нікого злого сюди не пускаємо. Ці люди — християни, а світляна людина — Христос.

— І тут ніколи ніхто не лежить, наче мрець, у чорній хмарі?

— Ніколи: душі ці ввійшли у вічне життя.

— Юначе, — схвилювалась я, — що треба зробити, щоб бути з ними?

— Треба бути охрещеному в Ім'я Христа, — відповів, — і треба було жити так, як Він вчив і вірити, що Ісус Христос — Син Божий.

— Ми побачили Його і віримо.

— Але чи справедливо було б святкувати у домі Особи, яку до свого дому не пускали, поки не побачили блиску навколо Неї? Діла, слова й поведінка Христа на землі, повинні були засвітити людину любов'ю до Нього. Все, що Він дає після смерті, є нагородою за вірність Йому.

— Юначе, як можна було пускати Христа до дому свого? — спитали ми разом.

— У святому Причасті приходить Він до своїх вірних.

— Ми мало знали про це.

— Надто скоро бо задовольнялись тим, що самі відчували й додумувалися про Бога, й тим, що чули від одухотворених людей. Хоч вони і навчали вас великої праведности, але дорогу до найвищого щастя міг відкрити лише Той, кого Бог послав із завданням цим. Та не все легко слідувати за Ісусом Христом. — Він провадить вгору . . .

Ми слухали. Юнак продовжував, задивлений у наші обличчя.

— Але любов до Спасителя відсуває всі перешкоди і додає душі чудотворної сили і відкриває у ній скарби, які залишились би незнаними самій душі.

— Ми б любили Христа, — задумалась я.

— Ми б ішли за Ним, — шепнув ти.

— Ваша мрія може бути здійснена, — почувлось тоді, — верніться на землю і охрестіться і не переставайте думати про Христа. У молитвах, у милосердних ділах, у жалю за слабостями і провинами своїми, у покаянні зустрічатиметеся з Ним.

— І ось ми знов тут, — рука дівчини торкнулася його руки. — „Ближче до миру Його лише з тобою зможу дійти”. Це ж твої слова до мене.

Він спинив крок. Піднесла ясні очі на нього і він вдивляється у них.

Потяг став. Чоловік стрепенувся. Глянув, — нікого нема. За вікном таблиця з назвою станції. Кидається до дверей.

— Я спав; ще трохи й проминув би станцію.

Іде замерзлою доріжкою сам.

— То це мені приснилося; шкода! — думає, — але цю дівчину ще побачу. Така приємна думка про те, що вона відповіла:

— „Ні, ні, — сказала, — ви не повинні згадувати християнства одним духом з іншими релігіями. Інші релігії постали через людей. Християнство ж походить від Сина Божого. Люди шукають дороги до Всевишнього, і тут Він сам у любові і доброті своїй схиляється до них і дає їм Учителя”.

РОЗМОВА

Багато приятелів запрошено веселитися: власник фабрики купив розкішний палац над морем і дарує його своїй дружині.

Вона, струнка брюнетка, одягнена у срібну парчу, на веранді старої хати чекає чоловіка, що досі зайнятий важливою справою. З панею — учитель її сина, професор музики, що не має авта і поїде з ними.

Розмова почалася в них від широкого неба, що не заслонене нічим, синіє ген до обрію. І почула у срібло одягнена жінка про життя невидиме над нею, почула про сховану красу і захоплюючі чуда. Заслухана, опустила на різьблені сходи, стримуючи віддих:

— Відверніться на хвилини від земного, — навчав музикант. — І слухайте: — „Це Я, Господь твій!“ — і погляд Його над вами — баня прозора і ви дивитеся у золотий вінець її...

— Що ж означає мистецтво для людини, яка це осягає? — задумалася пані.

І оповів професор, що музика — наче сходи в світ, де немає ні турбот, ні болю, ні страху, ні жалю; в світ, де людині вертають найкращі хвилини минулого і сповнюється те, що на землі не могло бути здійснене.

Почувся голос чоловіка. Пані у срібній сукні схлила голову. Оповідання урвалось. Поволі посунула край дорогоцінної сукні із сходів у калюжу, що стояла піввисохла коло них.

— Що ви робите? — злякався професор, і схиляється рятувати святкове вбрання багачки.

— Я неохоче їду, волію слухати, як ви оповідаєте, — відповіла тихо.

— Нащо? — відказав спокійно.

Глянула на нього немов відкритими братками.

— Самі переживатимете ще чудесніше. — Продовжував. — Наповнюйте дні променями дарів, що масте з неба.

Він тримав у руках замочений край парчі:

— Цього ви не повинні були робити, чоловік ваш кличе на свято.

ТУТ МЕНІ ЧЕКАТИ НА ТЕБЕ

— Тут мені чекати на тебе?! — дівчина у білій сукні із страхом оглянулась на свого нареченого. — Тут усе чорне... — Але нареченого вже не було коло неї. Монахині обступили дівчину. Мати настоятелька взяла її за руку і повела до своєї кімнати.

— Чого ж ти прийшла до нас? — запитала, коли вже сиділи одна проти одної.

— Мене привів наречений, щоб я тут на нього чекала. — Сльози заблискотіли в очах дівчини.

— А ти не хочеш бути з нами...

Дівчина рішуче хитнула головою.

— Куди ж пішов твій наречений?

— Не знаю.

— А хто він?

Іще тихше відповіла:

— Не знаю...

— Але ти його любиш?

— О, так! Він для мене дорожчий від усього.

— Де ж ти пізнала його? — настоятелька дивиться добродушно на свою гостю.

— Він прийшов у сад моїх батьків, де я звичайно бавилась. — Дівчина глянула на гілля дерев, що жилилось до вікна, і задумалась. — Я не мала ні братів, ні сестер і сумно було самій. Батьки не пускали до інших дітей, то я крізь паркан приглядалась до їх забав, та день і ніч просила Бога, щоб послав мені сестричку,

братіка або товариша до забави. Одного разу, як завжди, вийшла я в сад і побачила схиленого над лілеями хлопчика. Він глянув на мене і я раптом засоромилася своєї щоденної одежі. Не спускала очей з нього і прихилилася до себе галузки куштів, щоб заслонити кольорову сукню.

— Я прийшов бавитися з тобою, — сказав усміхаючись хлопець.

— Мені не вільно бавитися з чужими дітьми, — відповіла я сумніша, ніж колинебудь.

— Перекажи батькам, що я нічого злого не роблю, і дозволять бавитися зо мною.

Я так зробила і попросила маму, щоб пошила мені білу сукню із срібним поясочком. — В того хлопця такі променисті очі, — пояснювала я мамі, — що лише у найгарнішій сукні можу почувати себе хоч трохи гідною його погляду. Мама мене зрозуміла, але хотіла побачити хлопця, лиш він не погоджувався, казав, що колись пізніше.

І ми бавилися: поливали квіти, підпирали ослаблі рослини, в'язали букети для батьків, годували пташок, слухали їх пісень, придивлялися до праці різних комахок, дивились на верхи дерев, у небо, і хлопець оповідав мені про сонце, зірки й місяць, про рай. Читав мені з Євангелія. Зимою захоплювались ми сніжинками; тоді оповідав він про Різдво; все більше все цікавіше. Я стала веселою і щасливою. Зо мною раділи батьки. Минули літа, і ось кілька днів тому сказав він мені, щоб я, коли почувуюся його нареченою, попрощалась із своїми батьками та йшла за ним.

В його очах відбився рай, над ним авреолею засвітилося сонце і я без вагання пішла.

Мої батьки плакали, але мати сказала, що, коли це для свята душі їх єдиної дитини, вони радо благословлять її на цю дорогу.

І я пішла за найлюбішим... Але тут так темно, так сумно, всі чорні... і його нема...

Раптом дівчина простерла долоні, зір її дивився наче крізь стіну.

— Це він! — скрикнула і впала на коліна.

Вночі, вже як лежала в ліжку, схилилась до неї мати настоятелька.

— Чи радо лишаєшся в нас? — спитала шепотом над її ухом.

— О, так! — дівчина захоплено всміхалась; — тепер це для мене найбільша радість. Він, як з'явився у вашій кімнаті, сказав: Тут Я у мирі перебуваю; Я є Найясніше Світло, будь спокійна, ти дома.

... І ЧИСТІ ПОКЛАДЕ НА ВОГКЕ ДЕРЕВО ХРЕСТА

Очі заплющені. В повітря простягнулися, вгору долонями, руки. Щоранку читає вона молитви над ними; щоб ставалося добро через них і світло, над кожним пальцем промовляє святі речення. Захоплена думкою, що покладе свої руки на хрест, під цвяхи, призначені пробити долоні Спасителя.

— Матиму Його рани... коли б лише ті світільні руки могли залишитися недоторканими.

Коло неї підноситься голова в терновому вінку. Плечі і на них великий дерев'яний хрест; так близько, що відчувається тепло тіла, чується тяжкий, але спокійний віддих. Дивитися б у це помирене з волею Отця обличчя і зором випивати з нього біль. Хоча б допомогти нести Йому Хрест! Руки кладуться на свіже, ще вогке дерево. Промениста постать підносить над ними огняний цвях; у другій руці тримає вона молоток. Архангел це, чи Серафим шестипромінний? Цвях наближається до хреста. Христос нахиляє голову.

— Тільки не Його, не Його руки; прибивай мої! Ось вони, ось; прибивай! Я старалася тримати їх чистими...

Доріжкою переходить дівчина у сіренькій сукні, ясні коси навколо її голови. Бачить першу фіялочку... — На сумлінні ожив спомин.

Руки спадають з хреста. Ангельська постать чорніє, вуглянє, цвях проколює руку Спасителя.

В жаху розплющуються очі: Вікно, стіни, на підлозі стара шорстка ковдра, у кутку трохи посуду й книжки; в одній з них засушена фіялочка. Скільки минуло літ: ішла вона з дівчиною у сіренькій сукні лісом; шукали за першими квітами. Люба і Мила, кликали всі нерозлучних приятельок. Люба перша побачила фіялочку і радісно скрикнула. І враз гадюкою до серця Мили, думка: завжди вона, всюди вона — перша; її уважніше слухають, до неї привітніше говорять... Миттю простягнулися руки Мили до квітки, зірвали і у жмені притулили до грудей. Люба дивиться на Милу.

Очі Мили затліли ненавистю. Уста, захлинаючись від злої радості, протиснули: я перша! нарешті я!

— Віддай! Я ж перша побачила, — просили посумнілі очі Люби, здивовано відкриті. Мила не віддала. Понесла фіялочку додому і поклала у книжку, навіть не показала мамі; чомусь не хотілось. Чомусь і самій не хотілось дивитися на квітку.

Вікно, стіни, на підлозі стара шорстка ковдра, на колінах тонкі ламливі руки.

— Як могла я забути цю пляму на них?! Господи, рани на Твоїх руках...

Встає, бере книжку, у якій роками сушилась фіялочка; бере стару ковдру і йде. Люба вже давно покинула це місто. Шукатиме, питатиме за нею. Знайде, попросить, щоб простила; піде з нею лісом і назбирає для неї тисячі фіялок. Росою їх обмиватиме руки і чисті покладе на вогке дерево хреста.

КВІТИ І ОВОЧІ

I

Може я навіть родилася з образом балерини перед очима. Бо, відколи себе пам'ятаю, він був присутній у моїй уяві! І ще перед тим, як побачила справжню балерину на сцені, дивувалась на ламливість і легкість істоти, що витала передо мною у повітрі, плавно підносячи і опускаючи руки, крутилась і підносилась, немов сама з повітря.

Біла тюлева спідничка лишала вільними стрункі ноги — не перешкоджала їм робити гожі фантастичні кроки; і саетний, припасований до стану верх не стримував і не приховував руху рук і шиї.

Її одяг, це те, чого я бажала собі у дарунок при кожній нагоді, але ніколи не отримувала, і дивувалась, чому ніхто не розуміє, що брак такої речі болючіше відчувається, ніж брак панчіх, чи білизни, яку завжди дарували. А головне: як можна жити без тих балеток, у яких так легко підноситься людина з підлоги? Дуже скоро відкрила я, що на це балеток не потрібно, — босими ногами ставала на пальці.

Балерина — не означало для мене: лише кружляти під музику; своїми рухами вона безмірно багато виявляла. Її обличчя, її ціле тіло передавали образ життя, немов перед святом нечуваним, і я намагалась на кожному кроці бути такою, як балерина. Сідала до столу, пам'ятаю, ще у високому кріслі, і обережно розпростову-

вала навколо себе суконочку; а пізніше, у чому б я не була, здавалось мені, що я у тюлевій спідничці з састним верхом.

При тому, як старалася зграбно і чисто з'їсти, а мама мені помагала, я ще і ще запевнялась:

— Правда, мамочко, що балерини ніколи нічого не зачеплять, нічого не скинуть на підлогу, нікого не пхнуть, ніколи негарного слова не скажуть, не забрудять суконочки... і вони всіх люблять, до всіх усміхаються.

Тоді я собі не уявляла: треба перейти неабияку школу, щоб стати балериною, я була нею і життя моє — один великий, радісний танок.

Коли ж я сиділа у городчику і бачила квіти, пташки, деревця, траву, то придумувалась мені мова, якою говорять балерини.

Мама моя записувала все, що я у городчику говорила. І потім ще роками часто, часто оповідала, як я ще дволітньою сиділа на лавочці під вікном, дивилась на квасолю, що тоненькими тільцями підносила по височезних штахетах, — і задумано обережним голосом говорила мій, як мама називала, — віршик.

Ще довго не знала я, що можна бути поеткою, і відчувала себе, від руху до слова, балериною. А вже як побачила, що на сцені танцюють, не було стриму, — я мусіла бути так само, як вони, — „виразно” балериною; і вже, кому б я не сказала, що літаю у повітрі, що ніколи нічого не кину на землю, що всіх люблю, нікого не вдарю, що в мене чарівна суконочка, ніхто вже не повинен здивовано глянути на мене, лише повинен відповісти: „Так, дійсно, — ти балерина”.

І я простою дорогою пішла до цілі. Перший крок: я сказала батькам, що мушу бути на сцені. Мама здихнувши відповіла: „Ми з татом вже віддавна про це думаємо. Треба перейти балетну школу, але в нас немає грошей...”

Доля прийшла на поміч: одна балерина, що, постарівши, не могла більше виступати на сцені, відкривала свою школу і приймала перших кількох учнів безплатно, лише для того, щоб вони зробили їй розголот.

Я мала дев'ять або десять літ, була бліда, худа, гнучка і премала на зріст, як почала вивчати викручені і складні кроки балету. Заскочило мене те, що учителька обурювалась, бо я не мала нахилу „перебиватися” на видніші місця. Мені ж ніяк не уявлялася безоглядна балерина, — лише ретельно вправляючися, могла вона стати такою, як мріяла; і виразно відчувала я: правильною дорогою іду на своє місце.

Дійшовши до головної ролі у модерному „танцшпіль-і” Ульріха Кесслера, „Дас арме Меджен” („Бідна дівчина”), у театрі Геттінгену під керівництвом славної танцюристки Мар'яни Фогельзанг, що була тоді моїм „балетмайстром”, зробила я останній і повний сили крок, потім моє і так німецьке здоров'я почало все більше слабнути. І стало так, що я не тільки не спроможна була танцювати, але бракувало сили зробити крок. Дякувати Богу, цей стан минув, але танцювати було неможливо. Жакхливий удар для мене. При мені не можна було говорити про танок, театр і все, що з тим зв'язане: терном втиналися такі слова в моє серце. Мені здавалося, що життя моє скінчене, але ж іще залишалась мова балерин; — мова, якої я ніколи не забувала; нею записувала все, що у хвилину захоплення чи смутку переходило у мене на думці. Мало кому про це говорила, а ще менше кому читала. Тож привернулась я до цієї мови і почала її в собі удосконалювати, почала нею жити.

II

Не чекай, дитино, що твоє життя колись почнеться і ти будеш тим, чим уявляєш себе у мріях. Раптово це не станеться. Твоє життя вже почалось, і від тебе залежить, чи сповниться вимріяне і коли. Ти вже тепер по-

чаток того, чим будеш перед Богом і людьми до останнього дня. Тоді будеш овочем, якщо тепер ти є цвіт.

Людина ж має від ласки Божої те, що може собі вибрати не лише якість, але і рід овочу. Тож уважай, щоб ти була вже відповідним „цвітом”.

Дбай про вигляд свій, як Бог про вигляд квітки. Сонце, чиста вода і свіже повітря скріплюють здоров'я, і від нього — краса, завершена виразом очей, що є від духу людини. І краса духу, сила і велич приходять від ясного, чистого, свіжого.

Дух же ж наказує тілу, і від нього залежить, чи будеш будувати, чи нищити. Гартуй його у доброму, щоб не призвичаївся до злого. Бо звички тяжко позбутися пізніше; ще поки цвіт, — легко скинути в'ялу чи ушкоджену пелюстку. Як же ж овочеві позбутися плями?

Не мусиш понад силу намагатися вчинити щось надзвичайне. Виконуючи якнайсумлінніше те, що церква, школа і рідний дім від тебе вимагають, дєшш духові те, чого він потребує. І кожний відчуватиме, що складаєш матеріал на майбутню будову, і хто справедливий, пошанує тебе як людину у її чарівних початках.

Багато має людина праці з собою, але не бійся, — не втомишся; кожний добрий крок, добрий вчинок і кожне добре слово винагороджуються даром нової сили через радість, яка родиться від усього доброго.

І слухати поради батьків і учителів, дитино, не означає розпрощатися з власними задумами і мріями, — це означає: дати себе вивести на дорогу, яка скоріше провадить саме до здійснення тих золотих мрій.

Життя є коротке; і не йде про те, щоб загартуватись, блукаючи і шукаючи, йде про те, щоб вспіти створити щось на Славу Господеві.

МАТВІЙ

Матвія звали люди недотепою.

Він був бідний і не шукав речей, які на землі високо цінуються. Де треба було двох рук і мужности в серці, щоб урятувати комусь життя чи допомогти слабому, чи малого оборонити від великого, — з'являвся Матвій.

Його руки великі і спрацьовані; увечері він їх мив і складав до молитви. Молився, щоб на світі було ясно, весело і спокійно; і додавав:

— Дозволь мені, Господи, побачити Твого Сина Ісуса!

Тихцем готував він щороку дар. Все, що заробляв за рік, працюючи в лікарні, відносив майстрам-ремісникам.

— Зроби мені по знанню та сумлінню, — просив Матвій, замовляючи, — а Боже благословення буде на тобі.

І здивовано приймали майстри більше грошей від Матвія.

— Бери, що даю, — приговорював він, — бо знаю, що велику родину маєш. За твій таланти так ніхто не в силі заплатити; це все, що я міг заробити безрадними руками.

Скільки вже минуло зим! Різдво проходило одне за одним. Щороку вистоював цілу ніч у церкві і слухав, чи не почує голосу з неба: „Матвію, лиши все і йди поклонитися Синові Моєму!” Потім тихий вертався додому, гладив великою рукою розкішний дарунок і тоді немов чулося: „Занеси це братові Моєму, що народився нині бідним людям!”

І Матвій ішов. Ніс то колисочку, по-мистецьки вирізьблену, то чобітки з найкращої шкіри, то золоту ложечку, то срібну тарілочку; ніс хутерко тепленьке чи свиту гуцульську, санчата, скрипочку чи хутряну шапочку, а зірка немов провадила його просто до хати, де якраз народилася дитинка.

Цього року Матвій мав більше грошей і пішов до жінки-вишивальниці, яка вишивала так добре і за роботу брала так дорого, що в неї могли бути замовниками тільки багаті й вибагливі люди. Матвій замовив вишивану, шовком по шовку, сорочечку. Шовк був м'який, як мамина рука; якраз про що Матвій мріяв.

На Різдво він стояв у церкві коло самого вівтаря. Прийшов задовго до Служби Божої і став спочатку біля входу, щоб у небі не бути останнім. Помалу сходилися люди, почали юрмитися та й посунули Матвія наперед.

Як заспівали „Рождество Твоє”, в Матвія засіяли очі, і він усміхнувся, немов побачив щось чудесне. Враз обернувся і почав пробиватися крізь натовп.

— Гей, чоловіче, куди ж ви? Нема як пропустити вас! — шептали йому в ухо молящі. — Чекайте!

— Пустіть мене добрі люди! Я йду за Ісусом! — відповідав Матвій, завзято протискаючись до виходу.

Матвій ішов за маленьким ясноволосим хлопчиком. А дома став він на коліна перед Сином Божим і вдягнув на Нього вишивану сорочку.

— Лиши земне і йди зо мною! — сказав Ісус, і Матвій покинув тіло своє та й пішов за Ним із хати.

Вертаючись із церкви, бачили люди, як ішов маленький хлопчик у прегарній вишиваній сорочці, а за ним старий чоловік з великими спрацьованими руками і широко відкритими очима. Він виглядав, як апостол, і був одягнений у білий одяг. І були ці дві постаті прозорі, а волосся хлопця було ясне, ясне, аж світилось.

ЧУДО

Батьки схилялись у розпачі над ліжком умираючої дитини. Лікарі не подавали надії. Хмарами зайшов світ, усе зникло, лишився тільки Бог.

— Боже, Боже, — зашептала мати й повірила, що станеться чудо.

Дзвінок перервав тишу. Батько пішов відчинити двері. На порозі двоє людей у старцівських грубошерстих плащах. Худенька жінка і високий, мужчина. Каптур на його плащі відкинений; сиве кучеряве волосся спадає за ним на плечі. Ноги мужчини й жінки у стоптаних сандалях.

— Помоліться за мою дитину! — батько виймає з кишені срібну монету й подає жебракам.

— Не за гроші ми прийшли молитися з вами за хвору дитину. — Жінка виджилила руку батька і ввійшла до покою дитини.

— Куди ви? Хто ви? — він робить крок за нею, але на його лікоть лягли руки жебрака:

— Не бійтеся, вона не від злого.

— Чого ви тут хочете? — обурюється змучений горем батько.

— Ваша дитина буде жити.

— Хто ви? Звідки ви знали, що моя дитина хвора?

— Вчора, закривши очі до молитви, побачила ця жінка вашу дружину, як завмерла коло догораючої дитини, і поспішила сюди...

— Хто ця жінка?

— ... не знаю, — задумався. — У мою хату ввійшла вона як моя дружина. Жебрак притулився до стіни; збентежений батько опустився на крісло. — Щоб ви були спокійні, оповім з її життя. Вона була гарна, добра і мудра; і не міг я собі уявити ліпшої жінки. Діти наші росли нам на радість і було все добре. Але згодом почав я зауважувати, що жінка відчужується від нас; виконує далі всю хатню працю, піклується дітьми і мною, але усмішка її звертається до когось невидимого. Моторошно робилося мені від того, жалілися діти. Я почав боятися за родинне щастя; безрадно розсипалися думки.

Одного ж вечора, коли я розгублено працював коло давно початої скульптури, до моєї робітні прийшла дружина, стала при вікні проти заходу сонця і сказала:

— Друже, я іду за Ісусом Христом; не дивуйся. Я слуга ваша, наказуйте і я виконуватиму. Та слуга я не тільки вам, слуга я всім людям, головне ж дітям і матерям.

— Мене захоплював її вигляд і лякали її слова. Я хотів відігнати все, що розділило нас, хотів притулити свою жінку до себе, хотів шептати їй на ухо, що все добре, що все лишилось, як було. Зробив крок, але від неї ішли промені сили, яка не допускала мене ближче. І я зрозумів, що вона не може бути моєю.

Здивовано приглядався я, коли вона роздавала всі свої сукні та прикраси; без найменшого знаку жалю вкладала в руки бідних вдів і жебрачок золото, шовк та дорогоцінні камінці. Лише раз звернулась до мене:

— Ці речі мала я від тебе. Небом обдарував ти мене; твої дарунки дозволили мені робити добрі діла. І ти бачитимеш небо.

Люди приходили до неї; вона їх потішала, давала поради, оздоровлювала дітей їх, молилася з ними, говорила їм про Господа Ісуса. Люди її потребували, і не мала вона часу посвятитися особливо нашим дітям. Але

у домі нашому не відчували ми браку, хоч і були вже давно роздані всі дорогоцінності, була поділена любов матері між усіма людьми.

Діти вирости: ніхто вже з них не потребує нас, але вони самі наділяють прекрасними речами, а мати роздає ті дарунки бідним. Я ж тільки дивлюсь і ходжу за цією жінкою, яка була моєю дружиною . . .

Раптом почувся радісний голос хлопчика, батько кинувся до дитячого покою.

— Він живе, тату! Він буде жити! — сміялась йому назустріч дружина. — Я знала, що станеться чудо.

— Мир дому цьому, — благословила хату дивна жінка і вийшла на сходи, за нею пішов її високий сиво-головий супутник.

